

Archeologienota

Antwerpen Scheldelaan 700B

Resultaten

FODIO
Turnhoutsebaan 277
B-2110 Wijnegem

Marleen Arckens
Christine Beckers
Jan De Beenhouwer

COLOFON

Archeologienota Antwerpen Scheldelaan. Verslag van resultaten. Projectcode 2019C181

erkend archeoloog: Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067

auteurs: Marleen Arckens, Christine Beckers, Jan De Beenhouwer

uitvoerder: Fodio, Turnhoutsebaan 277, B-2110 Wijnegem

datum: 27 maart 2019

Inhoud

1 De resultaten van het bureauonderzoek.....	4
1.1 Beschrijvend gedeelte.....	4
1.1.1 Administratieve gegevens	4
1.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt	6
1.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling	9
1.1.4 Werkwijze.....	10
1.2 Assessmentrapport.....	11
1.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied	11
1.2.2 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied.....	15
1.2.3 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed	15
1.2.4 Samenvatting.....	16
Bibliografie	17
Figurenlijst.....	18
Archeologische periodes in Vlaanderen.....	19

1 De resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode		2019C181
Actoren		Marleen Arckens OE/ERK/Archeoloog/2016/00142 veldwerkleider
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Antwerpen
	Deelgemeente	Berendrecht-Zandvliet-Lillo (postcode 2040)
	Site	Scheldelaan 700B
Kadastrale gegevens		Antwerpen Afdeling 20 Sectie D 14W3 en 166T
Oppervlakte onderzoeksgebied		9295 m2
Oppervlakte bodemingreep		9295 m2
Bounding box	punt 1 (ZW)	x 143607.006 y 227239.236
	punt 2 (NO)	x 143688.311 y 227348.859
Kadastraal percelenplan		Fig. 1
Topografische kaart		Fig. 2
Afbakening verstoorde zones		geen
Begindatum onderzoek		21 maart 2019
Einddatum onderzoek		27 maart 2019

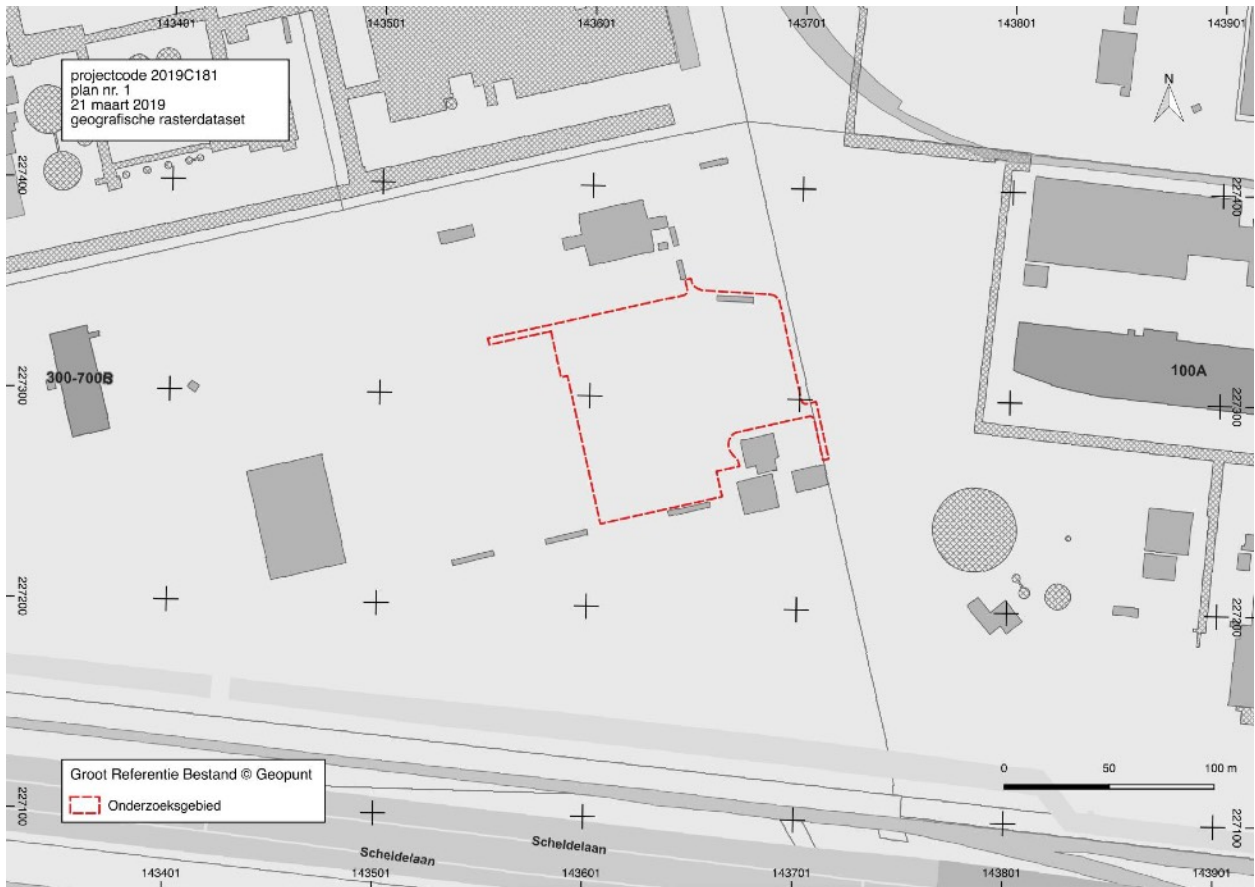

Fig. 1 Situering van het projectgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt

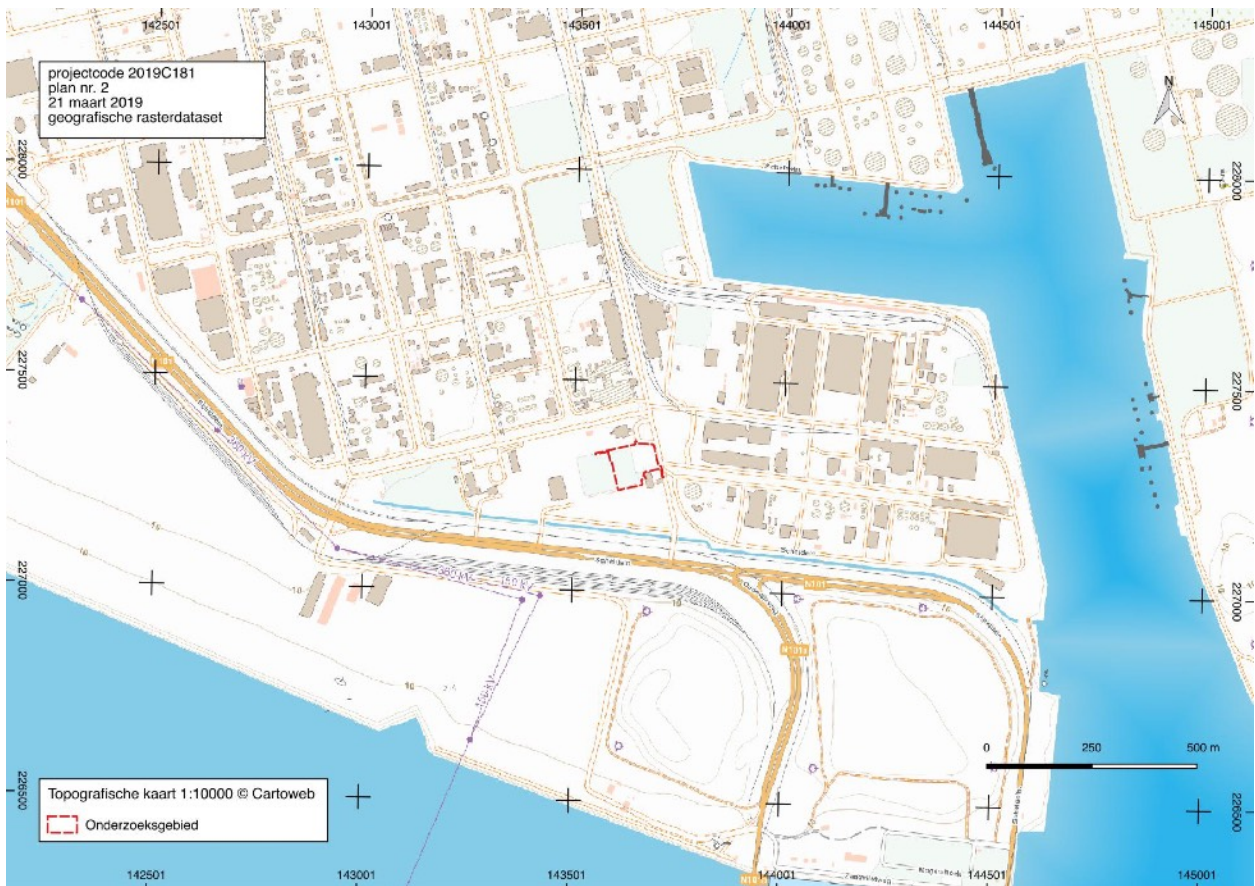

Fig. 2 Situering van het projectgebied op de topografische kaart 1:10.000. © Cartoweb

1.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt

Criteria uit het Onroerenderfgoeddecreet die aanleiding geven tot het opmaken van de archeologienota

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen. De wetgeving met betrekking tot archeologie omvat enerzijds het Onroerend Erfgoed-decreet van 12 juli 2013 en anderzijds het Onroerend Erfgoed-besluit van 16 mei 2014, die voor archeologie in werking traden op 1 juni 2016, gewijzigd op 18 juli 2017 en met terugwerkende kracht toepasbaar vanaf 1 juni 2017

Overwegend dat

- een omgevingsvergunning vereist is,
- er een bodemingreep is,
- het niet in gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt ligt,
- het niet binnen het gabarit van een bestaande lijninfrastructuur valt,
- het zich niet in een beschermd archeologische site situeert,
- het zich niet in een vastgestelde archeologische zone situeert,
- het perceelsoppervlak groter is dan 3000 m²,
- de bodemingreep groter is dan 1000 m²,
- het gebied volledig buiten woon- of recreatiegebied ligt,
- de aanvrager niet publiekrechtelijk is,
- de bodemingreep groter is dan 5000 m²

moet een archeologienota bij de aanvraag tot omgevingsvergunning worden gevoegd.

Bestaande Toestand

Het onderzoeksgebied met een oppervlakte van 9295 m² situeert zich ten noorden van Antwerpen, op de rechteroever van de Schelde, ter hoogte van Lillo op de percelen 14W3 en 166T. Het is op het gewestplan aangeduid als industriegebied. Het perceel grenst in het zuiden aan een parking die uitgaat op de Scheldelaan. Het oostelijke deel van het terrein is verhard, het westelijke deel is braakliggende grond. Aan de noordelijke en oostelijke grens staan bomen.

Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomosaïek middenschalg winter 2018. © Geopunt

Geplande werken en bodemingrepen

De archeologienota wordt opgesteld voor de omgevingsaanleg rond een labogebouw (blauw op het plan) dat op het westelijke deel van het onderzoeksgebied zal gebouwd worden en dat al eerder vergund werd. De huidige vergunningsaanvraag omvat de omgevingsaanleg rond het nieuwe gebouw. Ten noorden van het labogebouw wordt een oost-west georiënteerde toegangsweg aangelegd. Op het oostelijke deel van het onderzoeksgebied zal de parking heraangelegd worden. Het geheel wordt omgeven door een groenzone.

De diepte van de bodemingreep voor het realiseren van de nieuwe verhardingen en groenzones bedraagt maximaal 50 cm.

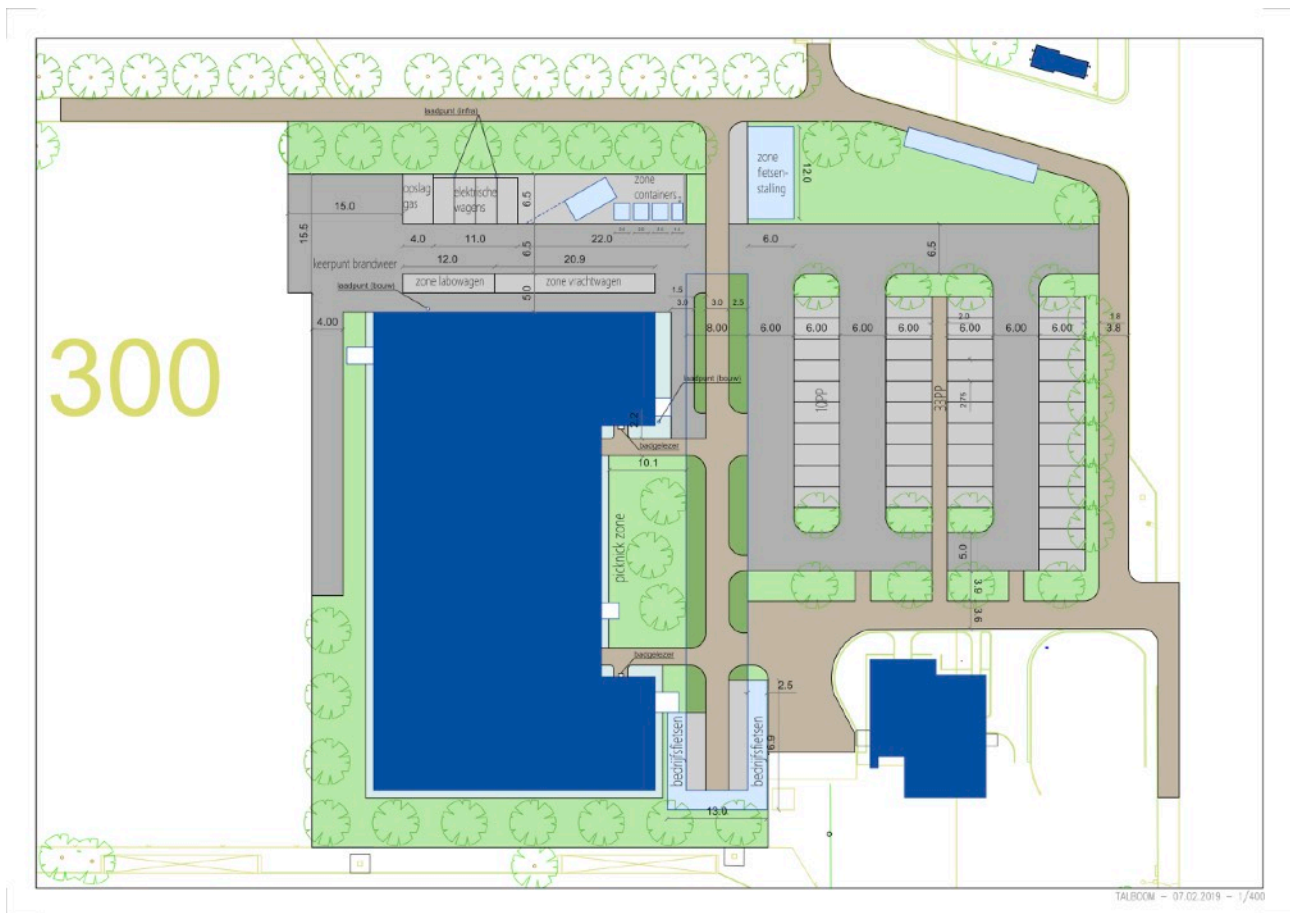

Fig. 4 Plan van de geplande ingreep. © Talboom 7/2/2019

1.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling

Het bureauonderzoek heeft tot doel het projectgebied archeologisch te evalueren op basis van bestaande bronnen en de impact van de geplande werken op eventueel aanwezig archeologisch erfgoed te bepalen. Dit houdt in dat er informatie wordt verzameld over de mogelijke aanwezigheid of afwezigheid van archeologisch erfgoed binnen het projectgebied. De kenmerken, de relatie met het omringend landschap, de bewaringstoestand en de waarde van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed worden ingeschat. Ook de manier waarop de geplande bodemingrepen worden uitgevoerd maakt deel uit van de evaluatie.

Het bureauonderzoek formuleert een antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?
- hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?
- wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

1.1.4 Werkwijze

Uit de gegevens verstrekt door de opdrachtgever bleek dat een archeologienota met beperkte samenstelling kon worden opgemaakt. De opdrachtgever leverde een inplantingsplan van de geplande nieuwe toestand en een technisch verslag opgesteld in het kader van de bouw van het labogebouw ten zuidwesten van het onderzoeksgebied.

Het onderzoeksgebied is niet opgenomen in een vastgestelde of afgebakende archeologische zone en behoort ook niet tot de gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.¹ In de Centrale Archeologische Inventaris² zijn er binnen het onderzoeksgebied geen vindplaatsen opgenomen.

Om een beeld te schetsen van het fysisch geografisch kader werd een beroep gedaan op de topografische kaart van België in digitale versie³, de bodemkaart volgens Belgische classificatie⁴, het kadastraal percelenplan⁵ en de luchtfoto's en het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II beschikbaar via Geopunt.⁶ Via Cartesius werden de historische topografische kaart van 1928 en de luchtfoto van 1948 geraadpleegd.

Alle gebruikte rasterdatasets werden opgehaald via Web Map Service of als tiff/jpeg/pdf beschikbaar via de geoloketten van de Federale en Vlaamse overheden. De verwerking van de gegevens en aanmaak van de kaarten voor de archeologienota gebeurde met QGIS 2.18 Las Palmas.

Het historisch grondgebruik werd vergeleken met de huidige toestand, om de impact van de geplande werken te kunnen inschatten.

¹ <https://geo.onroerenderfgoed.be/#zoom=21&lat=6684412.318310355&lon=475715.0328497689>

² De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen. De aan- of afwezigheid van archeologische sporen dient met verder archeologisch onderzoek vastgesteld te worden; <https://cai.onroerenderfgoed.be> (geraadpleegd 21 maart 2019)

³ webservice cartoweb.be van het NGI.

⁴ <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

⁵ http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE.

⁶ <http://www.geopunt.be>.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied

Geografische en topografische situering

Het onderzoeksgebied ligt in de gemeente Antwerpen, in het district Berendrecht-Zandvliet-Lillo, in het uiterste noorden van de haven van Antwerpen, ongeveer 850 m ten westen van Kanaaldok B3 en 2200 m ten zuiden van de grens met Nederland. Het gebied ligt ca. 2000 m ten westen van Zandvliet, dat zich aan de overzijde van het kanaaldok bevindt. Het onderzoeksgebied kan teruggevonden worden op de topografische kaart 1/10.000 kaartblad 7/6N.

Geografisch en geomorfologisch behoort het onderzoeksgebied tot de Scheldepolders ten westen van Zandvliet en ten oosten van de Schelde. De hoogtelijnen op de topografische kaart van 1939 geven aan dat het onderzoeksgebied voorafgaand aan de havenuitbreiding gelegen was tussen 2 en 3 m TAW. Een luchtfoto van 1948 laat het oorspronkelijke polderlandschap met landbouwpercelen zien.

De topografische kaart van 1969 en de luchtfoto van 1971 maken duidelijk dat de omgeving ingrijpend veranderde in het derde kwart van de 20ste eeuw. Het polderlandschap werd omwille van de continue uitbreiding van de haven van Antwerpen opgehoogd tot tussen 7 en 8 m TAW. Vooral op de rechteroever van de Schelde is dit het geval, van aan het Kanaaldok B3 in het noorden, waar het onderzoeksgebied is gelegen, tot het vormingscentrum Antwerpen-Noord in het zuiden. Enkel de verschillende dorpskernen zijn niet opgehoogd.⁷

Uit de gegevens beschikbaar via het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen blijkt dat door de aanleg van een kunstmatig reliëf voor de industrieterreinen de gemiddelde hoogte van het onderzoeksgebied op dit moment 7 m TAW bedraagt. Op de luchtfoto van 1971 is ook te zien dat er centraal op het onderzoeksgebied een gebouw stond. Dit is op de recentere luchtfoto's vervangen door een parking.

⁷ Bogemans 1997.

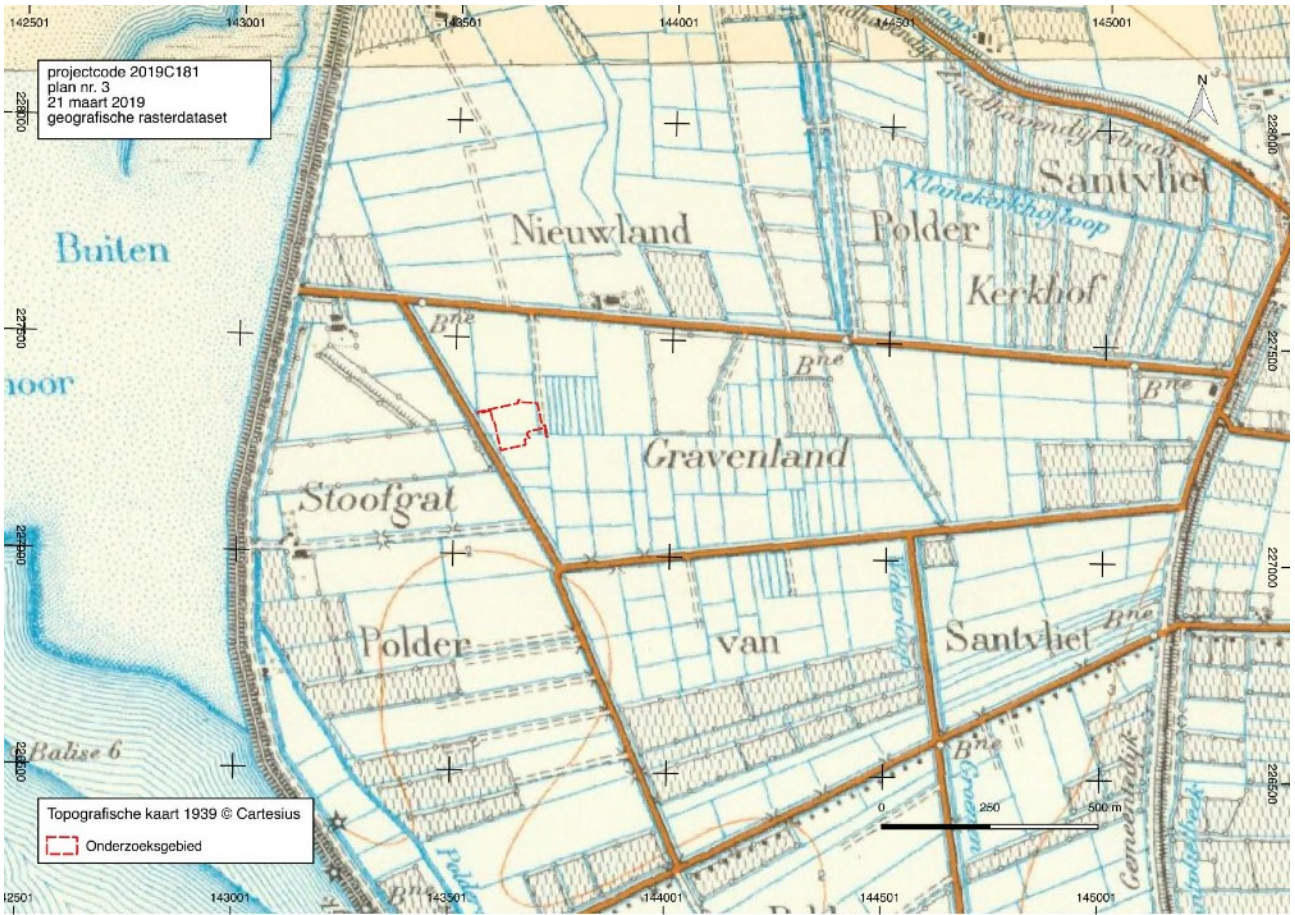

Fig. 5 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1939 © Cartesius

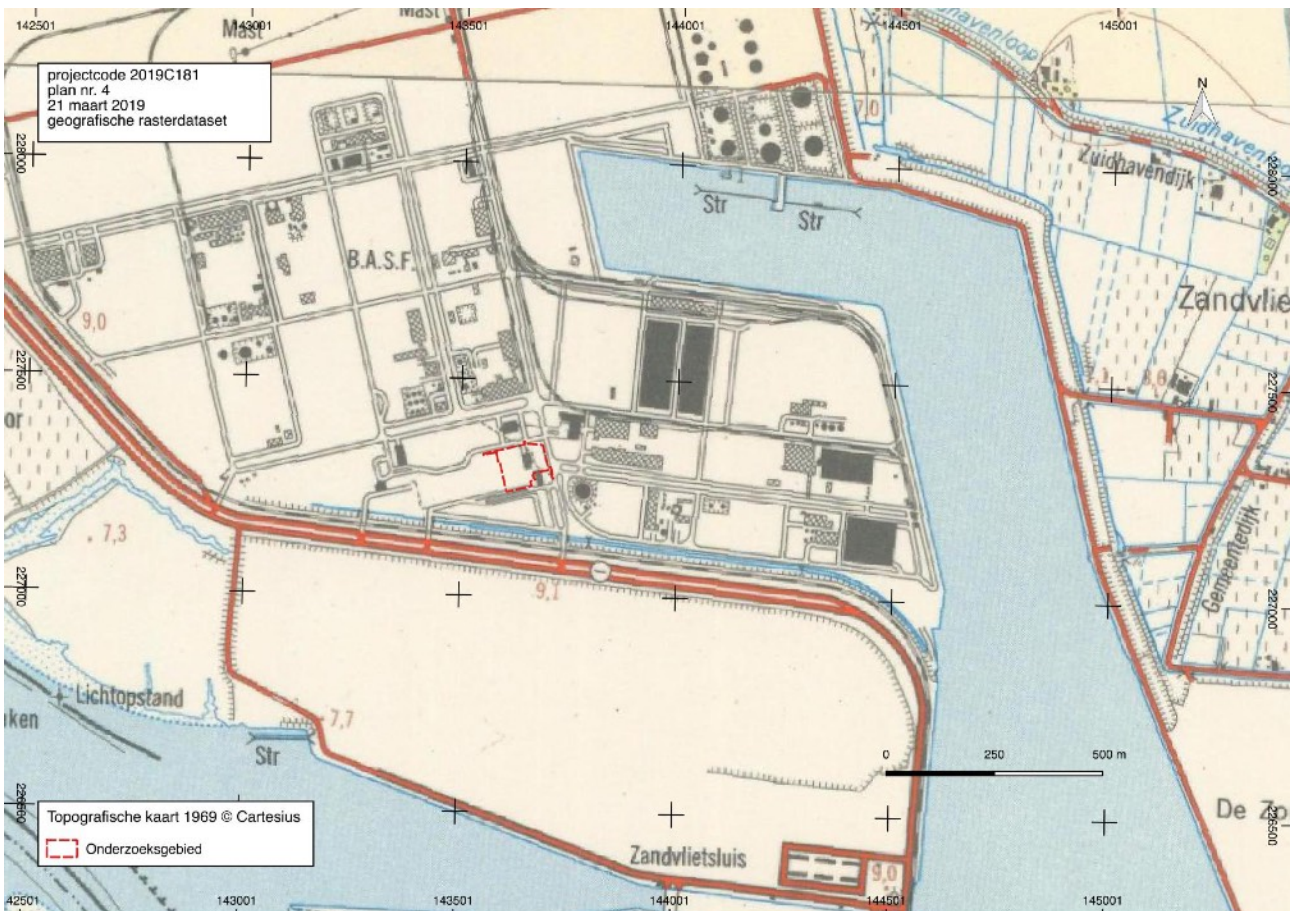

Fig. 6 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1969. © Cartesius

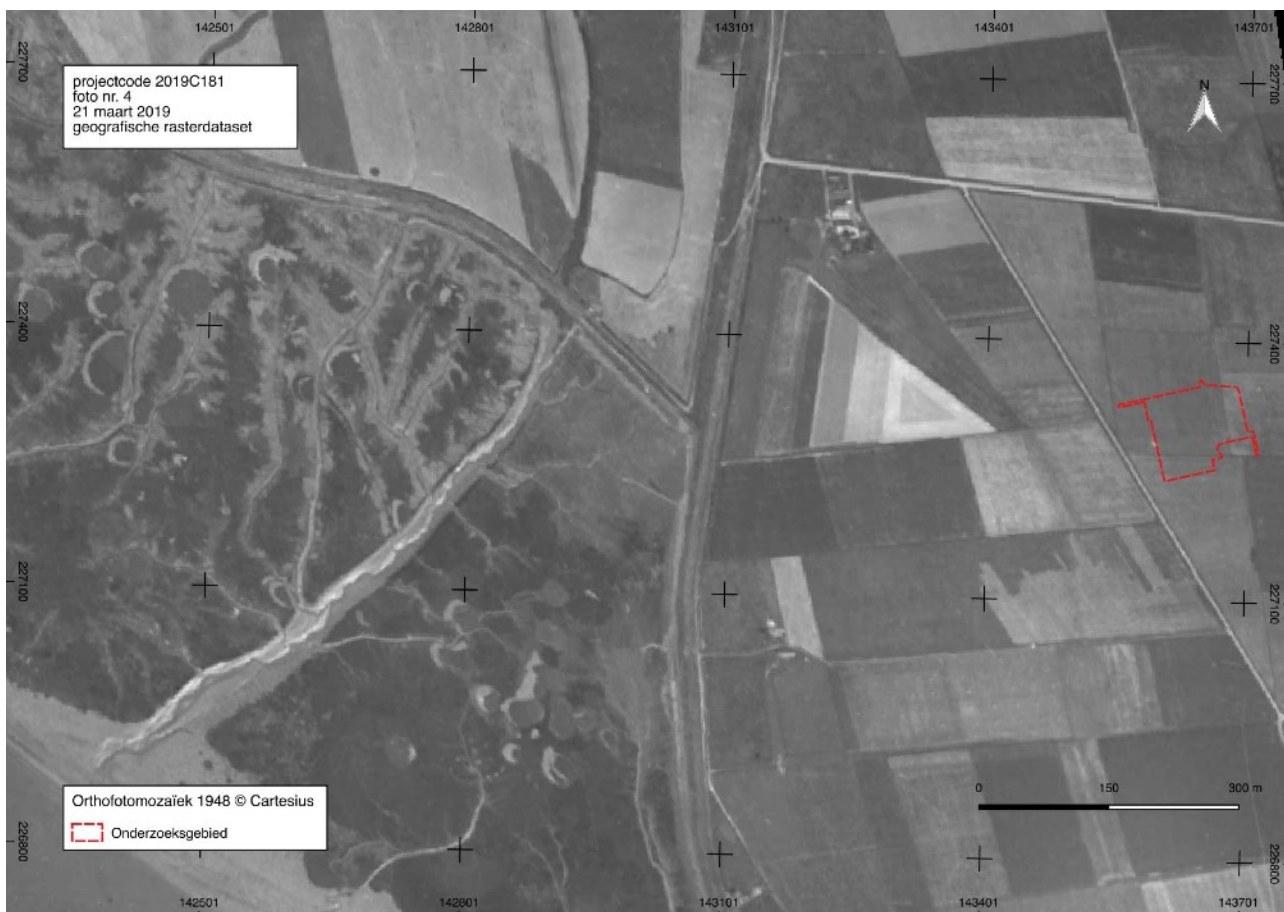

Fig. 7 Het onderzoeksgebied op de luchtfoto van 1948. © Cartesius

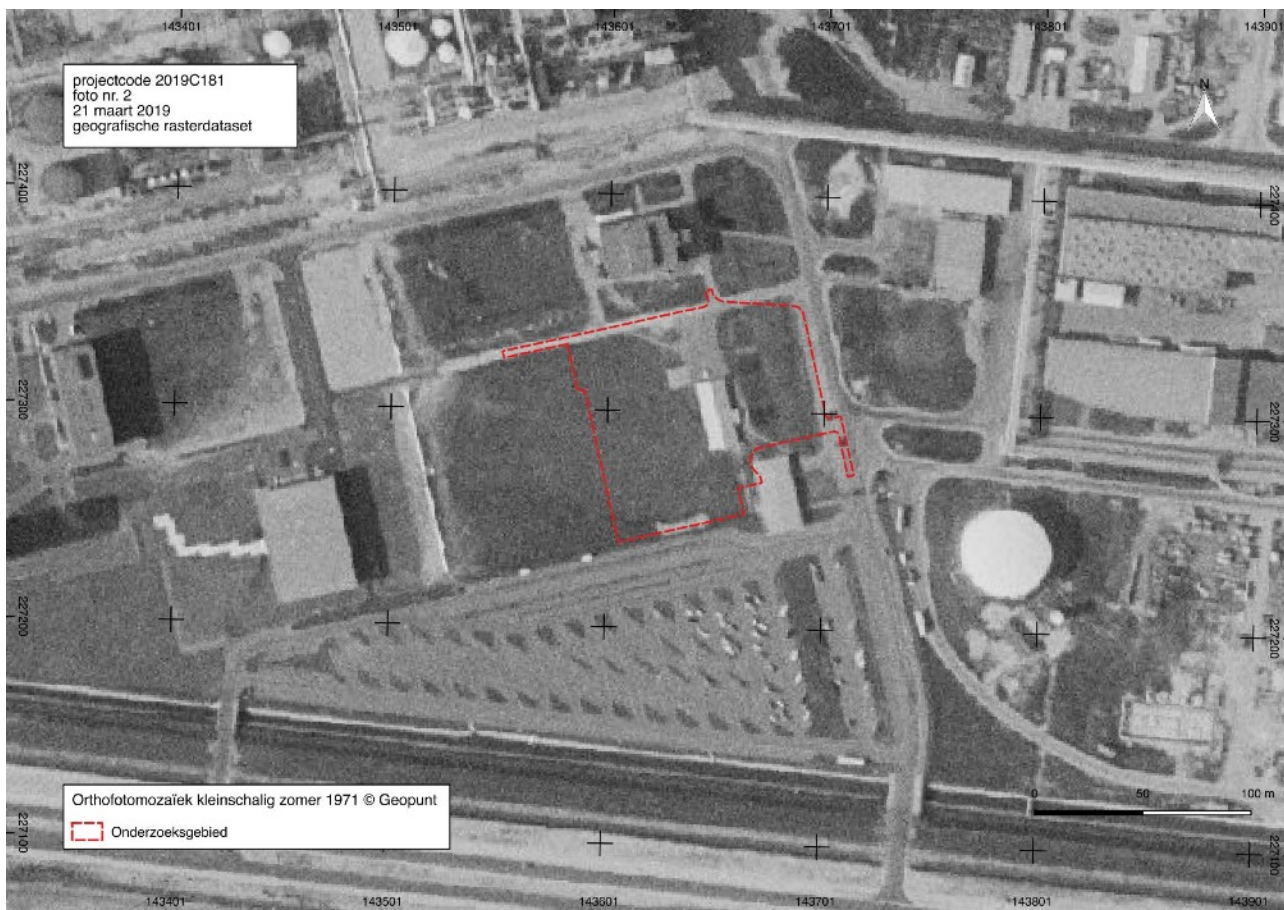

Fig. 8 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomosaïek kleinschalig zomer 1971. © Geopunt

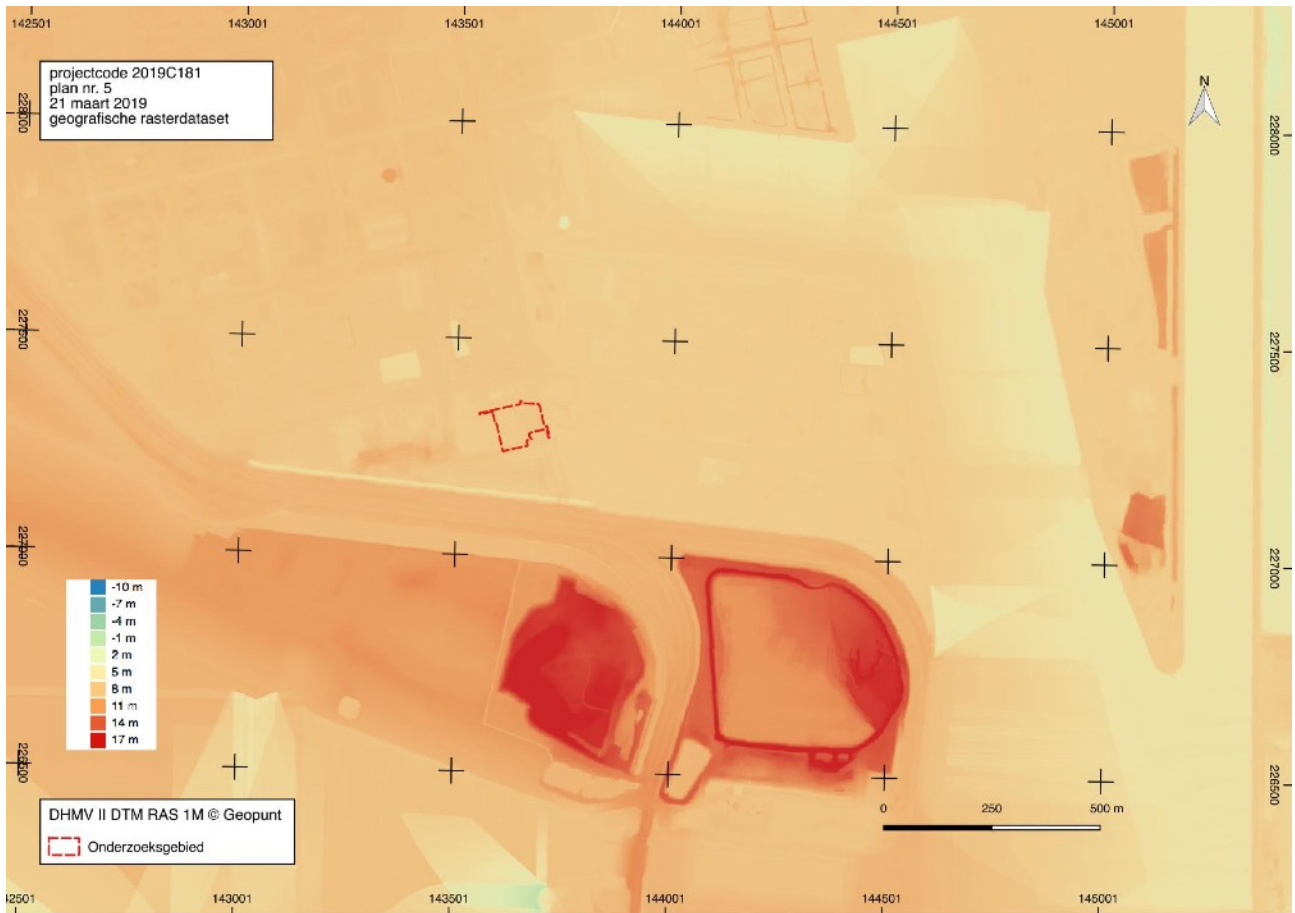

Fig. 9 Situering van het onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II DTM RAS 1 m © Geopunt

1.2.2 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?

Het onderzoeksgebied bevond zich tot het derde kwart van de 20ste eeuw in de Scheldepolders ten westen van Zandvliet en ten oosten van de Schelde. Dit was een laaggelegen en vlak gebied met een hoogte tussen 0,8 en 3 m TAW. Door de uitbreiding van de haven van Antwerpen in noordelijke richting is dit landschap echter zo goed als verdwenen. De hoogtelijnen op de topografische kaart van 1939 geven aan dat de oorspronkelijke hoogte van de polders ter hoogte van het onderzoeksgebied tussen 2 en 3 m TAW lag. Het onderzoeksgebied werd opgehoogd tot ca. 7 m TAW. De oorspronkelijke bodem, en dus ook het archeologisch niveau, bevinden zich 4 en 5 m onder het huidige maaiveld.

Hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?

Het oorspronkelijk polderlandschap werd ter hoogte van het onderzoeksgebied vanaf de jaren 1970 opgehoogd van tussen 2 en 3 m TAW naar 7 m TAW. Het werd in gebruik genomen door industrie gevestigd in de haven. Het onderzoeksgebied vertoont geen natuurlijk reliëf meer.

Wat is de impact van de geplande werken ?

De archeologienota wordt opgesteld naar aanleiding van de geplande omgevingsaanleg rond een labogebouw dat op het westelijke deel van het onderzoeksgebied zal gebouwd worden en dat reeds eerder vergund werd. Ten noorden van het gebouw wordt een oost-west georiënteerde toegangsweg aangelegd. Op het oostelijke deel van het gebied wordt een parking voorzien. Het geheel wordt omgeven door een groenzone.

De diepte van de bodemingreep voor het realiseren van de nieuwe verhardingen en groenzones bedraagt 50 cm.

De confrontatie tussen de toekomstige werken en de beschikbare landschappelijke gegevens toont aan dat de geplande bodemingrepen tot 0,50 m -mV het archeologisch vlak dat te verwachten is tussen 4 en 5 m -mV niet zullen bereiken. De geplande werken zullen geen impact hebben op eventueel onder de ophogingen bewaard archeologisch erfgoed.

1.2.3 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed

De confrontatie tussen de toekomstige werken en de beschikbare landschappelijke gegevens toont aan dat de geplande bodemingrepen tot 0,50 m -mV geen verstoring zullen veroorzaken aan eventueel in de ondergrond aanwezig archeologisch erfgoed. De oorspronkelijke bodem bevindt zich tussen 4 en 5 m onder het huidige maaiveld. De geplande werken zullen geen impact hebben op eventueel onder de ophogingen bewaard archeologisch erfgoed.

1.2.4 Samenvatting

Het onderzoeksgebied situeert zich ten noorden van Antwerpen, op de rechteroever van de Schelde, ter hoogte van Lillo op de percelen 14W3 en 166T. Het westelijke deel van het onderzoeksgebied is braakliggend terrein, het oostelijke deel van het terrein is verhard. De archeologienota wordt opgesteld voor de omgevingsaanleg rond een labogebouw dat op het westelijke deel van het onderzoeksgebied zal gebouwd worden en dat reeds eerder vergund werd. Ten noorden van het gebouw wordt een oost-west georiënteerde toegangsweg aangelegd. Op het oostelijke deel van het gebied wordt een parking voorzien. Het geheel wordt omgeven door een groenzone.

De diepte van de bodemingreep voor het realiseren van de nieuwe verhardingen en groenzones bedraagt 50 cm.

Het onderzoeksgebied bevond zich tot het derde kwart van de 20ste eeuw in de Scheldepolders ten westen van Zandvliet en ten oosten van de Schelde. Dit was een laaggelegen en vlak gebied met een hoogte tussen 0,8 en 3 m TAW. Door de uitbreiding van de haven van Antwerpen in noordelijke richting is dit landschap echter zo goed als verdwenen. De hoogtelijnen op de topografische kaart van 1939 geven aan dat de oorspronkelijke hoogte van de polders ter hoogte van het onderzoeksgebied tussen 2 en 3 m TAW lag. Het onderzoeksgebied werd opgehoogd tot ca. 7 m TAW. De oorspronkelijke bodem, en dus ook het archeologisch niveau, bevinden zich tussen 4 en 5 m onder het huidige maaiveld.

De confrontatie tussen de toekomstige werken en de beschikbare landschappelijke gegevens toont aan dat de geplande bodemingrepen tot 0,50 m -mV het archeologisch vlak dat te verwachten is tussen 4 en 5 m -mV niet zullen bereiken. De geplande werken zullen geen impact hebben op eventueel onder de ophogingen bewaard archeologisch erfgoed.

Bibliografie

Uitgegeven bronnen

Bogemans F. 1997. Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart, kaartblad 1-7 Essen-Kapellen. Brussel.

Onuitgegeven bronnen

Van Hulle L. 2018. Technisch verslag. DO33 - Nieuwbouw labogebouw B310. Projectnummer 3000067-33/lvh/v1. Puurs: Talboom Group.

Digitale bronnen

Agiv. Agentschap voor Geografische informatie Vlaanderen

<https://www.agiv.be>

Bodemverkenner

<https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>

Cartesius

<http://www.cartesius.be>

Cartoweb

www.cartoweb.be, www.ngi.be

Centraal Archeologische Inventaris

cai.erfgoed.net en <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/>

Databank Ondergrond Vlaanderen

<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

Geoportaal

<https://geo.onroenderfgoed.be>

Geopunt Vlaanderen

<http://www.geopunt.be/kaart>

Inventaris Onroerend Erfgoed

<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Figurenlijst

- Fig. 1 Situering van het projectgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt
- Fig. 2 Situering van het projectgebied de topografische kaart 1:10.000. © Cartoweb
- Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomozaïek middenschaling winter 2018. © Geopunt
- Fig. 4 Plan van de geplande ingreep. © Talboom 7/2/2019
- Fig. 5 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1939. © Cartesius
- Fig. 6 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1969. © Cartesius
- Fig. 7 Het onderzoeksgebied op de luchtfoto van 1948. © Cartesius
- Fig. 8 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1971. © Geopunt
- Fig. 9 Situering van het onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II DTM RAS 1M © Geopunt

Archeologische periodes in Vlaanderen

Periode		Datering	
steentijd	paleolithicum	vroeg (oud)	tot 300.000 BP
		midden	300.000 - 35.000 BP
		laat (jong)	35.000 - 14.000 BP
		finaal	vanaf 14.000 BP
	mesolithicum	vroeg	vanaf 9500 v. Chr.
		midden	8 ^{ste} millennium v. Chr.
		laat	7 ^{de} en 6 ^{de} millennium v. Chr.
		finaal	5 ^{de} millenium v. Chr.
	neolithicum	vroeg	5300 - 4400 v. Chr.
		midden	4400 - 3700 v. Chr.
		laat	3700 - 3000 v. Chr.
		finaal	3000 - 2000 v. Chr.
metaaltijden	bronstijd	vroeg	2000 - 1800 v. Chr.
		midden	1800 - 1100 v. Chr.
		laat	1100 - 800 v. Chr.
	ijzertijd	vroeg	800 - 500 v. Chr.
		midden	500 - 250 v. Chr.
		laat	na 250 v. Chr.
Romeinse tijd	vroeg	1 ^{ste} eeuw	
	midden	2 ^{de} en 3 ^{de} eeuw	
	laat	4 ^{de} eeuw	
middeleeuwen	vroeg	5 ^{de} tot 9 ^{de} eeuw	
	volle	10 ^{de} tot 12 ^{de} eeuw	
	laat	13 ^{de} tot 15 ^{de} eeuw	
nieuwe tijd		16 ^{de} tot 18 ^{de} eeuw	
nieuwste tijd		19 ^{de} en 20 ^{ste} eeuw	

Dit chronologisch kader is bedoeld ter oriëntatie. Er werd gekozen voor algemene tijdvakken om niet de indruk te wekken dat culturen in kalenderjaren kunnen worden gevat. De jaren voor 10.000 BP zijn uitgedrukt in 'jaren geleden' of jaren BP (before present = 1950). De jaren na 10.000 BP zijn uitgedrukt in jaren voor of na Chr.